

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโลกศึกษา

โลกปัจจุบันกำลังเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม หรือผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้การศึกษาสังคมศึกษาไม่อาจจำกัดเพียงการเรียนรู้ภายในพรมแดนชาติ แต่ต้องขยายมุมมองให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับสังคมโลก ดังนั้น แนวคิดโลกศึกษา (global education) จึงมีบทบาทเป็นฐานความรู้สำคัญสำหรับครูสังคมศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนให้ทันต่อพลวัตของโลกยุคใหม่

บทนี้มุ่งอธิบายความหมายและพัฒนาการของโลกศึกษา รวมถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เช่น การศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศ การศึกษาข้ามวัฒนธรรม การศึกษาเพื่อการพัฒนา และการศึกษาเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชน ตลอดจนบริบทประวัติศาสตร์ตั้งแต่หลังสงครามโลก การผลักดันขององค์การสหประชาชาติและยูเนสโก ไปจนถึงการขยายตัวของโลกศึกษาในศตวรรษที่ 21 และยังชี้ให้เห็นความสำคัญของการบูรณาการโลกศึกษากับหลักสูตรไทย รวมทั้งความท้าทายและโอกาสของการจัดการศึกษาเพื่อโลกที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของครูสังคมศึกษาในการสร้างผู้เรียนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รับผิดชอบต่อชุมชนและโลก และพร้อมเผชิญสถานการณ์ในอนาคต

1.1 ความหมายและนิยามของโลกศึกษา

โลกศึกษา (global education) เป็นสาขาวิชาสหวิทยาการที่มีความซับซ้อนและหลากหลายในการนิยาม ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาและตีความโดยนักวิชาการ องค์กรระหว่างประเทศ และผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาจากหลากหลายบริบทและมุมมอง การทำความเข้าใจความหมายของโลกศึกษาจึงจำเป็นต้องพิจารณาจากมุมมองที่หลากหลายเพื่อให้เห็นภาพรวมที่สมบูรณ์

1) มุมมองของ Robert G. Hanvey

Hanvey ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับโลกศึกษาในบทความสำคัญที่ชื่อว่า An Attainable Global Perspective ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1976 โดย Hanvey ได้นำเสนอโลกศึกษาในฐานะกระบวนการพัฒนามุมมองระดับโลก (global perspective) ที่ประกอบด้วยห้ามิติสำคัญ ได้แก่ การ

ตระหนักรู้ในมุมมอง (perspective consciousness) การรับรู้สภาวะของโลก (state of the planet awareness) ความรู้ข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural awareness) ความรู้เกี่ยวกับพลวัตของโลก (knowledge of global dynamics) และการตระหนักรู้ในทางเลือกของมนุษย์ (awareness of human choices) แนวคิดของ Hanvey เน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจว่ามุมมองของตนเองเป็นเพียงหนึ่งในหลายมุมมองที่มีอยู่ในโลก และควรพัฒนาความสามารถในการมองเห็นประเด็นต่าง ๆ จากหลากหลายมุมมอง (Hanvey, 1976)

2) มุมมองของ Graham Pike และ David Selby

Pike and Selby (1988; 1999) ได้เสนอกรอบแนวคิดโลกศึกษาที่ครอบคลุมและเป็นระบบ โดยนิยามโลกศึกษาว่าเป็นการเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และค่านิยมที่จำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมในโลกที่เชื่อมโยงและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กรอบแนวคิดของพวกเขาประกอบด้วยสี่มิติหลัก ได้แก่ มิติเชิงพื้นที่ (spatial dimension) ที่เน้นความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับโลก มิติเชิงเวลา (temporal dimension) ที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มิติเชิงประเด็น (issues dimension) ที่เน้นปัญหาร่วมสมัยระดับโลก และมิติภายใน (inner dimension) ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพและความเข้าใจตนเองของผู้เรียน

พวกเขาเน้นย้ำว่าโลกศึกษาไม่ใช่เพียงการเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับโลกเข้าไปในหลักสูตร แต่เป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองและวิธีการจัดการศึกษาทั้งระบบ โดยยึดหลักความสัมพันธ์เชื่อมโยง (interconnectedness) และระบบความคิด (systems thinking) เป็นแกนหลัก แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่าความเข้าใจที่แท้จริงไม่ได้มาจากการศึกษาปรากฏการณ์แต่ละอย่างแยกกัน แต่มาจากการทำความเข้าใจความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในระบบโลก (Pike & Selby, 1999)

3) มุมมองของ Kenneth Tye

Tye นักการศึกษาชาวอเมริกัน ได้นิยามโลกศึกษาในงานเขียนของเขาว่าเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและประเด็นที่ข้ามพรมแดนของประเทศ และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม Tye เน้นว่าโลกศึกษาต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความซับซ้อนของโลกและความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน (interdependence) รวมทั้งพัฒนาทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน นอกจากนี้ Tye ยังมองว่าโลกศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเคารพต่อความหลากหลายและมีความมุ่งมั่นในการสร้างสังคมที่ยุติธรรมและยั่งยืนมากขึ้น (Tye, 1999)

4) มุมมองของ Nelly P. Stromquist

Stromquist นักวิชาการด้านการศึกษาระดับเปรียบเทียบและระหว่างประเทศ ได้เสนอมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อโลกศึกษา โดยเน้นว่าโลกศึกษาไม่ควรเป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประเทศต่างๆ หรือวัฒนธรรมที่แตกต่าง แต่ควรเป็นการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนวิเคราะห์และเข้าใจโครงสร้างอำนาจ ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสังคม และกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนในแต่ละพื้นที่อย่างไร Stromquist มองว่าโลกศึกษาควรมีมิติเชิงเปลี่ยนแปลง (transformative) ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและมีส่วนร่วมในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสังคม (Stromquist, 2002)

5) มุมมองของยูเนสโกต่อการศึกษาเพื่อพลเมืองโลก

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้พัฒนาแนวคิดการศึกษาเพื่อพลเมืองโลก (Global Citizenship Education GCED) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของโลกศึกษาในศตวรรษที่ 21 UNESCO นิยาม GCED ว่าเป็นกระบวนการศึกษาที่มุ่งเสริมสร้างความรู้ ทักษะ ค่านิยม และทัศนคติที่ผู้เรียนต้องการเพื่อสร้างโลกที่มีความยุติธรรม สันติภาพ อดทน มั่งคั่ง และยั่งยืนยิ่งขึ้น (UNESCO, 2015a)

กรอบแนวคิด GCED ของ UNESCO เน้นการพัฒนาผู้เรียนในสามมิติหลัก ได้แก่ มิติด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive domain) ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะการคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับประเด็นระดับท้องถิ่น ชาติ และโลก มิติด้านสังคมและอารมณ์ (socio-emotional domain) ที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม ทัศนคติ และทักษะทางสังคม เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเคารพในความหลากหลาย และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมิติด้านพฤติกรรม (behavioral domain) ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบในระดับท้องถิ่นและโลก (UNESCO, 2015a)

UNESCO (2015) ระบุว่า GCED มีลักษณะเป็นกรอบแนวคิด (framework) มากกว่าการเป็นวิชาเรียนเดี่ยว โดยสามารถบูรณาการเข้ากับหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว แนวทางนี้ช่วยให้สถานศึกษาสามารถนำ GCED ไปปรับใช้ได้อย่างยืดหยุ่นตามบริบทของแต่ละสังคมและวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันก็รักษาหลักการและเป้าหมายหลักของการศึกษาเพื่อพลเมืองโลกไว้ได้

6) มุมมองจากกรอบความสามารถระดับโลกของ OECD

องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ได้พัฒนากรอบความสามารถระดับโลก (Global Competence Framework) ซึ่งนิยามความสามารถระดับโลกว่า

เป็นความสามารถในการวิเคราะห์ประเด็นท้องถิ่น ระดับโลก และข้ามวัฒนธรรม เข้าใจและชื่นชม มุมมองและทัศนคติของผู้อื่น มีปฏิสัมพันธ์อย่างเปิดกว้าง เหมาะสม และมีประสิทธิผลกับผู้คนจาก วัฒนธรรมที่แตกต่าง และดำเนินการเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกันและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (OECD, 2018a)

กรอบแนวคิดของ OECD เน้นสิ่งค้ำประกอบสำคัญ คือ การตรวจสอบประเด็นและ สถานการณ์ที่มีความสำคัญในระดับท้องถิ่นและโลก ความสามารถในการเข้าใจและชื่นชมมุมมองและ ทัศนคติของผู้อื่น ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์อย่างเปิดกว้างเหมาะสมและมีประสิทธิผลกับผู้คน จากวัฒนธรรมที่แตกต่าง และความสามารถในการดำเนินการเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกันและการ พัฒนาอย่างยั่งยืน (OECD, 2018a)

จากการพิจารณามุมมองต่าง ๆ ข้างต้น สามารถสังเคราะห์นิยามได้ว่า โลกศึกษาเป็นแนว ทางการจัดการศึกษาแบบสหวิทยาการที่มีลักษณะสำคัญดังนี้ ประการแรก เน้นความเชื่อมโยงและ ความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน ชาติ ภูมิภาค และโลก ประการที่สอง มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองโลกที่มีความรู้ ทักษะ ค่านิยม และพฤติกรรมที่ เหมาะสม ประการที่สาม เน้นการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาร่วมสมัยและสร้าง สังคมโลกที่ยุติธรรมและยั่งยืน และประการที่สี่ เป็นกรอบแนวคิดที่สามารถบูรณาการเข้ากับหลักสูตร และการเรียนการสอนที่หลากหลาย

1.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับโลกศึกษา

โลกศึกษาเป็นสาขาวิชาที่มีรากฐานมาจากการพัฒนาและบูรณาการของแนวคิดหลายสาขาที่ เกี่ยวข้อง การทำความเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้เห็นภาพรวมของโลกศึกษาได้ชัดเจนและ ครอบคลุมยิ่งขึ้น ในที่นี้ขออธิบายแนวคิดสำคัญดังนี้

1.2.1 การศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศ (international understanding)

การศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 โดย UNESCO ได้จัดทำคำแนะนำว่าด้วยการศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศ ความ ร่วมมือ และสันติภาพค.ศ.1974 (*Recommendation concerning Education for International*

Understanding, Co-operation and Peace) ซึ่งเน้นการส่งเสริมความเข้าใจ ความเคารพ และความร่วมมือระหว่างประชาชนจากประเทศต่าง ๆ (UNESCO, 1974)

แนวคิดนี้มุ่งเน้นการพัฒนาทัศนคติเชิงบวกต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม การยอมรับความแตกต่างระหว่างประเทศ และการส่งเสริมการแก้ไขข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี การศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและลดอคติ

แม้ว่าแนวคิดนี้จะเป็นรากฐานสำคัญของโลกศึกษา แต่ก็ถูกวิพากษ์ว่ามุ่งเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับมิติอื่น ๆ น้อยกว่า เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และบทบาทของตัวแสดงข้ามชาติ (transnational actors) ซึ่งมีความสำคัญมากขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์

1.2.2 การศึกษาข้ามวัฒนธรรม (intercultural education)

การศึกษาข้ามวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่เน้นการส่งเสริมความเข้าใจ การเคารพ และการมีปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ระหว่างบุคคลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แนวคิดนี้มีความเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับการศึกษาพหุวัฒนธรรม (multicultural education) ซึ่ง James A. Banks ได้พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญ

Banks (2008) นิยามการศึกษาพหุวัฒนธรรมว่าเป็น การปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อให้นักเรียนจากกลุ่มทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม และชนชั้นทางสังคมที่หลากหลายมีโอกาสเท่าเทียมในการเรียนรู้ Banks เสนอกรอบแนวคิดห้ามิติของการศึกษาพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย การบูรณาการเนื้อหา (content integration) กระบวนการสร้างความรู้ (knowledge construction process) การลดอคติ (prejudice reduction) การสอนที่เท่าเทียม (equity pedagogy) และการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนที่เสริมพลัง (empowering school culture)

Banks (2008) เน้นย้ำว่าในยุคโลกาภิวัตน์ การศึกษาพหุวัฒนธรรมต้องขยายขอบเขตไปสู่การศึกษาเพื่อพลเมืองโลก โดยผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาสามระดับของการระบุตัวตน (three levels of identification) คือ ระดับวัฒนธรรม (cultural identification) ระดับชาติ (national identification) และระดับโลก (global identification) การสร้างสมดุลระหว่างเอกลักษณ์เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะความสามัคคีโดยปราศจากความหลากหลายนำไปสู่การครอบงำ และความ

หลากหลายโดยปราศจากความสามัคคีนำไปสู่ความวุ่นวาย (unity without diversity leads to hegemony, and diversity without unity leads to chaos)

แนวคิดของ Banks มีความสำคัญต่อโลกศึกษาในการเน้นย้ำว่าผู้เรียนต้องเรียนรู้ที่จะทำงานข้ามพรมแดน พัฒนาค่านิยมแบบพลเมืองโลก (cosmopolitan values) และมีความมุ่งมั่นต่อการสร้างความยุติธรรมและความเท่าเทียมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก

1.2.3 การศึกษาเพื่อการพัฒนา (development education)

การศึกษาเพื่อการพัฒนาเป็นแนวคิดที่เน้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาในระดับโลก โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำ และการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960-1970 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความตระหนักในสังคมประเทศพัฒนาแล้วเกี่ยวกับปัญหาความยากจนและการพัฒนาในประเทศกำลังพัฒนา

การศึกษาเพื่อพัฒนามุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาในประเทศของตนกับประเทศอื่น ๆ รวมถึงบทบาทของการค้าระหว่างประเทศ การช่วยเหลือพัฒนา และนโยบายระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของผู้คนทั่วโลก แนวคิดนี้เน้นการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับสาเหตุของความยากจนและความไม่เท่าเทียม รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในศตวรรษที่ 21 การศึกษาเพื่อพัฒนาได้พัฒนาไปสู่แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Education for Sustainable Development ESD) ซึ่ง UNESCO ได้ส่งเสริมเป็นส่วนสำคัญของโลกศึกษา โดยเน้นการบูรณาการระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของการพัฒนา (UNESCO, 2015b)

1.2.4 การศึกษาเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชน

การศึกษาเพื่อสันติภาพ (peace education) และการศึกษาด้านสิทธิมนุษยชน (human rights education) เป็นแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดและเป็นองค์ประกอบสำคัญของโลกศึกษา แนวคิดทั้งสองมุ่งเน้นการส่งเสริมวัฒนธรรมสันติภาพ ความยุติธรรม และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

UNESCO ได้พัฒนารอบแนวคิดการศึกษาเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสิทธิและความรับผิดชอบของมนุษย์ การส่งเสริมค่านิยม ความเคารพ ความอดทน และความเสมอภาค รวมถึงการพัฒนาทักษะในการแก้ไขข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี

ในกรอบแนวคิด GCED ของ UNESCO (2015b) การศึกษาเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชนถูกบูรณาการเป็นส่วนสำคัญ โดยเฉพาะในมิติด้านค่านิยมและทัศนคติที่เน้นการส่งเสริมความยุติธรรม ความเท่าเทียม การไม่เลือกปฏิบัติ และการเคารพความหลากหลาย การศึกษาเหล่านี้มุ่งหวังให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่เข้าใจหลักการสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ แต่ยังสามารถดำเนินการเพื่อปกป้องสิทธิและส่งเสริมสันติภาพในชีวิตประจำวัน

โดยสรุป แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับโลกศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศ การศึกษาข้ามวัฒนธรรม การศึกษาเพื่อการพัฒนา และการศึกษาเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชน ล้วนสะท้อนกรอบความคิดร่วมที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจโลกอย่างรอบด้าน มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก แนวคิดเหล่านี้ช่วยขยายขอบเขตการเรียนรู้จากการมุ่งเน้นความรู้เชิงข้อเท็จจริง ไปสู่การพัฒนาค่านิยม ทักษะ และความรับผิดชอบต่อผู้เรียนในฐานะพลเมืองโลกที่มีศักยภาพในการอยู่ร่วมกับความหลากหลาย และมีความตระหนักต่อความยุติธรรมและสันติภาพระดับสากล สำหรับการสอนสังคมศึกษา แนวคิดเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญในการออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นการคิดเชิงวิพากษ์ การมองโลกเชิงระบบ และการสร้างทัศนคติที่เปิดกว้างต่อความแตกต่าง อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมเผชิญความท้าทายของโลกในศตวรรษที่ 21 อย่างมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อ

1.3 ประวัติและวิวัฒนาการของโลกศึกษา

การทำความเข้าใจประวัติความเป็นมาของโลกศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการวิเคราะห์รากฐานแนวคิดที่นำไปสู่การจัดการศึกษาในปัจจุบัน โลกศึกษาเริ่มพัฒนาจากบริบทหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งสะท้อนความต้องการสร้างสันติภาพและความร่วมมือระหว่างประชาชาติ ผ่านบทบาทสำคัญขององค์การสหประชาชาติและองค์การยูเนสโกที่ผลักดันแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน ความเข้าใจระหว่างประเทศ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 โลกศึกษาได้ขยายสู่ประเด็นโลก

สมัยใหม่ เช่น ความยั่งยืนและพลเมืองโลก ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการสอนสังคมศึกษาในยุคปัจจุบัน ซึ่งประวัติและวิวัฒนาการของโลกศึกษาเกี่ยวข้องกับบริบทสำคัญดังนี้

1.3.1 สถานการณ์หลังสงครามโลก

ประวัติความเป็นมาของโลกศึกษาสามารถสืบย้อนไปถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ.1945) เมื่อประชาคมโลกตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในการป้องกันความขัดแย้งและสงครามในอนาคต สงครามโลกครั้งที่สองได้สร้างความพินาศทั้งด้านชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาล ทำให้ผู้นำโลกและนักการศึกษาหันมาให้ความสำคัญกับบทบาทของการศึกษาในการสร้างสันติภาพและความเข้าใจระหว่างประเทศ

การก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nations UN) ในปีค.ศ.1945 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ โดยกฎบัตรสหประชาชาติได้ระบุถึงความมุ่งมั่นในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสันติภาพระหว่างประเทศ การศึกษาถูกมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการบรรลุเป้าหมายเหล่านี้ ทำให้เกิดการพัฒนาแนวคิดการศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศและการศึกษาเพื่อสันติภาพ

1.3.2 บทบาทขององค์การสหประชาชาติและยูเนสโก

UNESCO ก่อตั้งขึ้นในปีค.ศ.1946 ด้วยพันธกิจในการส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงผ่านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม ตั้งแต่แรกก่อตั้ง UNESCO ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประเทศ โดยข้อบังคับขององค์กรระบุชัดเจนว่า *สงครามเริ่มต้นจากจิตใจมนุษย์ ดังนั้นการป้องกันสงครามจึงต้องเริ่มต้นจากจิตใจมนุษย์เช่นกัน*

ในปีค.ศ.1974 UNESCO ได้จัดทำคำแนะนำว่าด้วยการศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศ ความร่วมมือ และสันติภาพ และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (*Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms*) ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญที่วางรากฐานของโลกศึกษาในระดับนโยบาย เอกสารนี้เน้นการศึกษาที่ส่งเสริมการเคารพสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียม การกำจัดลัทธิเหยียดเชื้อชาติ และการสร้างเข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นของความร่วมมือระหว่างประเทศ

ในช่วงทศวรรษ 1980-1990 UNESCO ได้ขยายแนวคิดไปสู่การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเน้นความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา การพัฒนา และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนให้เห็นการพัฒนาของโลกศึกษาที่ครอบคลุมประเด็นที่กว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้น

1.3.3 การพัฒนาโลกศึกษาในศตวรรษที่ 21

ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคของการพัฒนาโลกศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีเหตุการณ์และเอกสารสำคัญหลายประการที่กำหนดทิศทางของโลกศึกษาในยุคปัจจุบัน

1) รายงาน Delors (ค.ศ.1996)

รายงาน Learning The Treasure Within หรือที่รู้จักกันในชื่อรายงาน Delors จัดทำโดยคณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 ภายใต้การนำของ Jacques Delors ผู้นำคณะกรรมการของ UNESCO (1996) เป็นเอกสารสำคัญที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาโลกศึกษา

รายงาน Delors เสนอ เสาหลักสี่แห่งการศึกษา (four pillars of education) ประกอบด้วย Learning to know (การเรียนรู้เพื่อรู้) Learning to do (การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ) Learning to be (การเรียนรู้เพื่อเป็น) และ Learning to live together (การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน) หลักการเหล่านี้เน้นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ไม่เพียงแต่ด้านความรู้และทักษะ แต่ยังรวมถึง ค่านิยม ทักษะ และความสามารถในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

2) ความคิดริเริ่มการศึกษาเป็นอันดับแรกระดับโลก (global education first initiative)

ในปีค.ศ.2012 เลขาธิการสหประชาชาติได้เปิดตัวความคิดริเริ่มการศึกษาเป็นอันดับแรกระดับโลก (Global Education First Initiative GEFI) ซึ่งมีสามลำดับความสำคัญหลัก คือ การให้เด็กทุกคนเข้าโรงเรียน การปรับปรุงคุณภาพการเรียนรู้ และการส่งเสริมพลเมืองโลก (fostering global citizenship) การรวมพลเมืองโลกเป็นหนึ่งในลำดับความสำคัญหลักแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในระดับโลกต่อความสำคัญของโลกศึกษา

3) กรอบการศึกษาเพื่อพลเมืองโลกของ UNESCO (ค.ศ.2015)

UNESCO ได้จัด Global Forum on Global Citizenship Education ครั้งแรก ในปีค.ศ.2013 ที่กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย และครั้งที่สองในปีค.ศ.2015 ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส การประชุมเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความเข้าใจร่วมกับ GCED และกำหนดแนวทางการนำไปปฏิบัติ

ในปีค.ศ.2015 UNESCO ได้เผยแพร่เอกสาร Global Citizenship Education Topics and Learning Objectives ซึ่งนำเสนอในเวทีการศึกษาโลก (World Education Forum) ปี ค.ศ.2015 เอกสารนี้เป็นกรอบแนวทางที่ครอบคลุมสำหรับการนำ GCED ไปปฏิบัติ โดยระบุหัวข้อการเรียนรู้และวัตถุประสงค์ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละกลุ่มอายุ กรอบนี้ครอบคลุมสามมิติหลัก (ความรู้ อารมณ์-สังคม และพฤติกรรม) และก้าวหัวข้อสำคัญ รวมถึงระบบและโครงสร้างที่กำกับดูแลสังคม เอกลักษณ์ ประเด็นที่ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์และความเชื่อมโยง และบทบาทของบุคคลและชุมชนในระดับต่าง ๆ

4) เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals)

ในปีค.ศ.2015 สหประชาชาติได้ประกาศเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals SDGs) จำนวน 17 เป้าหมาย ซึ่งเป็นวาระการพัฒนาระดับโลก สำหรับปีค.ศ.2015-2030 เป้าหมายที่ 4 เน้นการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะเป้าหมายย่อย 4.7 ระบุชัดเจนว่า ภายในปีค.ศ.2030 ต้องสร้างความมั่นใจว่าผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงผ่านการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนและวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมระหว่างเพศ การส่งเสริมวัฒนธรรมสันติภาพและการไม่ใช้ความรุนแรง พลเมืองโลก และการชื่นชมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของวัฒนธรรมต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เป้าหมายย่อย 4.7 นี้ทำให้ GCED และการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน กลายเป็นส่วนสำคัญของวาระการพัฒนาระดับโลก และสร้างข้อผูกพันให้ประเทศสมาชิก สหประชาชาติต้องบูรณาการแนวคิดเหล่านี้เข้าในระบบการศึกษาของตน

โดยสรุป ประวัติและวิวัฒนาการของโลกศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาแนวคิดนี้เกิดขึ้น จากความต้องการของประชาคมโลกในการสร้างสันติภาพ ความเข้าใจ และความร่วมมือหลัง สงครามโลก ก่อนจะขยายบทบาทผ่านการดำเนินงานขององค์การสหประชาชาติและยูเนสโกที่ วางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชน การพัฒนา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 โลกศึกษามีความก้าวหน้ามากขึ้นจากรายงานสำคัญและกรอบนโยบายระดับโลก เช่น รายงาน Delors แนวคิดพลเมืองโลก (GCED) เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) และการผลักดัน ESD ซึ่งช่วยกำหนดทิศทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความท้าทายร่วมสมัย พัฒนาการเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า โลกศึกษาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและสอดคล้องกับพลวัตของโลก โดยมีบทบาทสำคัญในการ ออกแบบการเรียนรู้เพื่อเตรียมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ ทักษะ และค่านิยมสำหรับการอยู่ ร่วมกันอย่างยั่งยืนในศตวรรษที่ 21

1.4 โลกศึกษาในหลักสูตรการศึกษา

โลกศึกษาในบริบทของหลักสูตรการศึกษา หมายถึง กรอบแนวคิดและกระบวนการจัดการ เรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และคุณค่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกที่ เชื่อมโยงกันทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการมองปัญหาและ ประเด็นร่วมของมนุษยชาติในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (Pike & Selby, 1988) การจัดโลกศึกษาใน หลักสูตรจึงมิได้หมายถึงเพียงการเพิ่มรายวิชาหนึ่งเข้าไปในโครงสร้างหลักสูตรเท่านั้น แต่รวมถึง

การบูรณาการมุมมองโลกและสมรรถนะพลเมืองโลกเข้าไปในเป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ และวิธีการจัดการเรียนการสอนในภาพรวมของทั้งหลักสูตร (Banks, 2008; UNESCO, 2015b) กล่าวได้ว่าโลกศึกษาในหลักสูตรการศึกษามีเป้าหมายเชิงพลวัตในการเปลี่ยนกรอบคิดของผู้เรียน ให้ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่น ชาติ และชุมชนโลกไปพร้อมกัน มีความสามารถในการมองประเด็นต่าง ๆ จากมุมมองหลากหลาย และพร้อมมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและยั่งยืน

1.4.1 กรอบหลักสูตรโลกศึกษาและพลเมืองโลกของต่างประเทศ

แนวคิดโลกศึกษามีพัฒนาการทางทฤษฎีที่สำคัญจากผลงานของนักการศึกษาหลายท่าน โดยเฉพาะ James A. Banks ซึ่งเสนอกรอบแนวคิดการศึกษาพหุวัฒนธรรม (multicultural education) ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาพลเมืองโลก Banks (2008) ระบุว่าเป้าหมายสำคัญของการศึกษาพหุวัฒนธรรมคือช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ คุณค่า และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพในชุมชนวัฒนธรรมของตน ชาติ และชุมชนโลก ซึ่งเขาเสนอกรอบมิติของการศึกษาพหุวัฒนธรรม 5 ประการ ได้แก่ การบูรณาการเนื้อหา (content integration) กระบวนการสร้างความรู้ (knowledge construction process) การลดอคติ (prejudice reduction) การสอนที่เท่าเทียม (equity pedagogy) และการเสริมสร้างวัฒนธรรมโรงเรียน (empowering school culture) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการออกแบบหลักสูตรในหลายประเทศ

Merry Merryfield นักการศึกษาผู้มีความเชี่ยวชาญด้านโลกศึกษาและการศึกษาครู ได้ศึกษาลักษณะของโปรแกรมการศึกษาครูที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนามุมมองโลก โดยพบว่าโปรแกรมที่ประสบความสำเร็จมักมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ ขอบเขตของเนื้อหาและการสนับสนุนที่ครอบคลุม การร่วมมือกับสถาบันและองค์กรอื่น และโอกาสในการพัฒนาภาวะผู้นำและความเป็นมืออาชีพ Merryfield เน้นย้ำว่าการศึกษานานาชาติต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการมุมมองหลากหลาย (multiple perspectives) โดยเฉพาะเสียงของกลุ่มที่ถูกกลืนในอดีต และการส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมโลก ประเด็นโลก และระบบโลกที่เชื่อมโยงกัน (Merryfield, 1997)

UNESCO (2015b) ได้พัฒนารอบสมรรถนะ การศึกษาเพื่อพลเมืองโลก (Global Citizenship Education GCE) ที่ครอบคลุมสามด้านการเรียนรู้หลัก คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive) ด้านสังคมและอารมณ์ (socio-emotional) และด้านพฤติกรรม (behavioral) เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้กำหนดนโยบายและผู้พัฒนาหลักสูตรในการออกแบบหลักสูตรระดับชาติที่เสริมพลังผู้เรียนให้มีบทบาทเชิงรุกทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก กรอบนี้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนา

อย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4.7 ซึ่งเน้นการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน สิทธิมนุษยชน และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

1.4.2 กรอบหลักสูตรโลกศึกษาและพลเมืองโลกของไทย

1) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการบูรณาการแนวคิดโลกศึกษาเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย หลักสูตรฉบับนี้มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม และมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก หลักสูตรนี้กำหนดให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก (สำนักวิชาการมาตรฐานการศึกษา, 2551) ซึ่งสะท้อนการยอมรับแนวคิดของ Banks เกี่ยวกับการพัฒนาอัตลักษณ์หลายระดับ (multiple identities)

หลักสูตรแกนกลาง 2551 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล การเน้นความสมดุลระหว่างความเป็นไทยและความเป็นสากลนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Banks ที่เสนอว่าการศึกษาต้องช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาอัตลักษณ์ที่หลากหลายและสมดุล ทั้งในระดับวัฒนธรรม ชาติ ภูมิภาค และโลก

ในด้านเนื้อหาสาระการเรียนรู้ หลักสูตรแกนกลาง 2551 ได้บูรณาการแนวคิดโลกศึกษาเข้าในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะสาระวิทยาศาสตร์ที่มีมาตรฐานเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนผิวโลกและภายในโลก ความสัมพันธ์ของระบบสุริยะและผลต่อสิ่งมีชีวิตบนโลก หลักสูตรยังกำหนดให้ผู้เรียนมีสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ รวมถึงความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งหมายถึงความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีที่แตกต่างกัน ทักษะในการใช้กระบวนการทางเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน และการแก้ปัญหา

2) หลักสูตรโรงเรียนมาตรฐานสากล พ.ศ.2553-2555

โครงการโรงเรียนมาตรฐานสากล (World-Class Standard School) เป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งยกระดับโรงเรียนชั้นนำจำนวน 500 แห่งให้มีมาตรฐานเทียบเท่า

สากล โดยพัฒนาในช่วงปีพ.ศ.2553-2555 แนวคิดของโรงเรียนมาตรฐานสากล คือ การพัฒนาผู้เรียน ให้มีศักยภาพเป็นพลโลก (world citizen) ที่อยู่ภายใต้บริบทของความยอดเยี่ยมทางวิชาการและสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

วิชาโลกศึกษา (global studies/global education) เป็นหนึ่งในรายวิชาเพิ่มเติม ที่สำคัญในหลักสูตรนี้ มีขอบเขตเนื้อหา 8 มิติ/แนวคิดหลัก ดังนี้

- มิติที่ 1 ความเป็นพลเมืองโลก (global citizenship) นักเรียนศึกษาเรียนรู้ บทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองโลก มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ต่อชุมชนโลก
- มิติที่ 2 สิทธิมนุษยชน (human rights) ศึกษาความรู้ ความเข้าใจ และยึดมั่น ในสิทธิมนุษยชน ตลอดจนเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาค
- มิติที่ 3 การจัดการความขัดแย้ง (conflict management) เรียนรู้กระบวนการ จัดการและแก้ไขความขัดแย้งในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับบุคคลจนถึงระดับสากล รวมถึงการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติ
- มิติที่ 4 ความยุติธรรมทางสังคม (social justice) ศึกษาเกี่ยวกับความเท่าเทียม และความยุติธรรมในสังคม การกระจายทรัพยากร และโอกาสอย่างเป็นธรรม
- มิติที่ 5 การพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) เรียนรู้เกี่ยวกับการ พัฒนาที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยไม่ทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ
- มิติที่ 6 ความเชื่อมโยงระดับโลก (global connections) ศึกษาความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยงระหว่างประเทศและชุมชนโลก ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม
- มิติที่ 7 ค่านิยมและการรับรู้ (values and perceptions) พัฒนาค่านิยม เจตคติ และทัศนคติที่เหมาะสมต่อประเด็นต่าง ๆ ในโลก โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบวิพากษ์ ค่านิยมและเจตคติของตนเอง
- มิติที่ 8 ความหลากหลาย (diversity) เรียนรู้ เข้าใจ และยอมรับความแตกต่าง และความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ รวมถึงความแตกต่างด้านขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา และความเชื่อ

เนื้อหาทั้งหมดครอบคลุมทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลก การคิดเชิงระบบ และ ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 เนื้อหาของวิชามุ่งเน้น 3 กลุ่มวิชาหลัก ได้แก่ ปรัชญา/

ความคิดของมนุษยชาติ กระบวนการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาจากท้องถิ่นสู่สากล (local to global)

วิชาโลกศึกษาถูกออกแบบให้บูรณาการกับกระบวนการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (independent study IS) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ IS1 (การศึกษาค้นคว้าและสร้างองค์ความรู้) IS2 (การสื่อสารและการนำเสนอ) และ IS3 (การนำความรู้ไปใช้บริการสังคม) โลกศึกษาเป็นส่วนสำคัญในขั้นตอนการสืบค้นความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทโลกและความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับสากล โดยส่วนของวิชาโลกศึกษาจะมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะสากล 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความรู้ (ความเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 และความรู้เกี่ยวกับโลก) ด้านทักษะ (การคิดเชิงระบบและทักษะการสื่อสาร) และด้านคุณลักษณะ (การเป็นพลเมืองโลกที่มีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคมโลก) ผู้เรียนจะได้พัฒนาความรู้พื้นฐานในยุคดิจิทัล ความสามารถคิดประดิษฐ์อย่างสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตในบริบทสากล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

อนึ่ง โครงการโรงเรียนมาตรฐานสากลยังไม่ได้ถูกยกเลิกอย่างเป็นทางการ ยังคงมีการดำเนินงานต่อเนื่อง โดยในปีพ.ศ.2561 มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการถึง 808 แห่ง และยังพบหลักฐานการดำเนินงานในปีการศึกษา 2562-2563 แต่ยังไม่มีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่อย่างเป็นทางการ

3) การขับเคลื่อน OECD PISA Global Competence

OECD ได้พัฒนากรอบการประเมินสมรรถนะโลก (global competence framework) สำหรับ PISA 2018 โดยนิยามสมรรถนะโลกว่าเป็น *ความสามารถในการวิเคราะห์ประเด็นโลกและข้ามวัฒนธรรมอย่างมีวิจารณญาณและจากมุมมองหลากหลาย เข้าใจว่าความแตกต่างส่งผลต่อการรับรู้ การตัดสินใจ และแนวคิดเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นอย่างไร และมีส่วนร่วมในปฏิสัมพันธ์ที่เปิดกว้าง เหมาะสม และมีประสิทธิผลกับผู้คนจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การประเมินนี้มุ่งวัดความรู้ ทักษะ และทัศนคติของนักเรียนที่จำเป็นต่อการสร้างโลกที่ยุติธรรม สันติ ครอบคลุม และยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม* (OECD, 2018b)

ไทยได้เข้าร่วมการประเมิน PISA 2018 ซึ่งรวมถึงการประเมินสมรรถนะโลกเป็นครั้งแรก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวัดขีดความสามารถของนักเรียนอายุ 15 ปีในการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในสังคม ผลการประเมินพบว่าสัดส่วนนักเรียนไทยที่มีผลการเรียนระดับขั้นต่ำ (Level 2 หรือสูงกว่า) ในอย่างน้อยหนึ่งวิชาน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของ OECD โดยใน

ด้านการอ่าน นักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ย 393 คะแนนในปีค.ศ.2018 ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ย OECD ที่ 487 คะแนน และต่ำกว่าผลการประเมินครั้งก่อนหน้าในปีค.ศ.2015 ถึง 16 คะแนน (World Bank, 2018)

อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินยังแสดงให้เห็นจุดเด่นบางประการของนักเรียนไทย โดยเฉพาะในด้านเพศสภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งนักเรียนหญิงในไทยมีคะแนนสูงกว่านักเรียนชายในวิชาคณิตศาสตร์ 16 คะแนน ขณะที่ค่าเฉลี่ยของ OECD พบว่านักเรียนชายมีคะแนนสูงกว่านักเรียนหญิง 5 คะแนน การเข้าร่วมการประเมิน PISA Global Competence สะท้อนความมุ่งมั่นของไทยในการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะโลกตามมาตรฐานสากล แม้ว่าผลการประเมินจะชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

นักวิชาการบางท่านได้วิพากษ์วิจารณ์กรอบการประเมินสมรรถนะโลกของ OECD ว่ามีอิทธิพลจากแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (neoliberal) และเน้นการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อการจ้างงานมากกว่าการพัฒนาพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม อย่างไรก็ตาม กรอบนี้ยังคงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาหลักสูตรและการประเมินผลในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ซึ่ง OECD มุ่งหวังให้การประเมิน PISA เป็นเครื่องมือหลักในการวัดความก้าวหน้าของ SDGs

การวิเคราะห์โลกศึกษากับหลักสูตรการศึกษา แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาหลักสูตรและนโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวคิดโลกศึกษาและมาตรฐานสากล ตั้งแต่หลักสูตรแกนกลาง 2551 ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลโลก หลักสูตรโรงเรียนมาตรฐานสากล 2555 ที่บูรณาการทักษะการค้นคว้าและสร้างความรู้ไปจนถึงการเข้าร่วมการประเมิน OECD PISA Global Competence ที่สะท้อนความมุ่งมั่นในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้เทียบเท่าสากล อย่างไรก็ตาม ความท้าทายที่เหลืออยู่คือการนำนโยบายและหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในชั้นเรียน โดยเฉพาะการพัฒนาครูให้มีความเข้าใจและทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมมุมมองโลกและสมรรถนะโลกของผู้เรียน

โดยสรุป โลกศึกษาในหลักสูตรการศึกษาสะท้อนให้เห็นพัฒนาการจากระดับแนวคิดสากลสู่การออกแบบเชิงนโยบายและการปฏิบัติในบริบทไทย โดยกรอบคิดของนักวิชาการอย่าง Banks, Merryfield และ Pike & Selby ได้ให้ฐานทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์หลายระดับ มุมมองหลากหลาย และการคิดเชิงระบบ ขณะที่กรอบ GCED ของ UNESCO SDG 4.7 และ OECD PISA Global Competence ช่วยกำหนดทิศทางสมรรถนะและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับโลก การพัฒนา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรโรงเรียนมาตรฐานสากล และการเข้าร่วมการประเมิน PISA ของไทย แสดงถึงความพยายามเชิงนโยบายในการนำแนวคิดเหล่านี้มาปรับใช้กับระบบการศึกษาไทย อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จอยู่ที่การแปลงกรอบคิดเชิงนโยบายและหลักสูตรให้กลายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้จริงในห้องเรียนผ่านครูและการจัดการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนามุมมองโลกและสมรรถนะโลกของผู้เรียน

1.5 ความสำคัญของโลกศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์

โลกศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจโลกที่ซับซ้อนและหลากหลาย ซึ่งยิ่งทวีความจำเป็นมากขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมท้องถิ่นและสากลเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงสองประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับโลก เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสัมพันธ์ของประเด็นใกล้ตัวกับกระแสโลก และ (2) การเตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่โลกอนาคต ซึ่งสะท้อนภาพความสำคัญอย่างชัดเจนและเป็นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจคุณค่าของโลกศึกษา

1.5.1 การเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับโลก

โลกาภิวัตน์ (globalization) เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21 โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกมากขึ้น ผ่านการเคลื่อนย้ายของผู้คน สินค้า ทุน ข้อมูล และความคิด

Pike and Selby (1999) เน้นย้ำว่าโลกศึกษาต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นกับปรากฏการณ์ระดับโลก แนวคิด Think globally, act locally (คิดระดับโลก ปฏิบัติระดับท้องถิ่น) สะท้อนความสำคัญของการเชื่อมโยงนี้ ผู้เรียนต้องเข้าใจว่าการตัดสินใจและการกระทำในระดับบุคคลและชุมชนมีผลกระทบต่อระบบโลก และในทางกลับกันปรากฏการณ์ระดับโลกก็ส่งผลต่อชีวิตประจำวันของผู้คนในท้องถิ่นเช่นกัน

ตัวอย่างเช่น การบริโภคสินค้าในท้องถิ่นเชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานระดับโลก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั่วโลกส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศในท้องถิ่น และวิกฤตเศรษฐกิจในภูมิภาคหนึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ

อื่น ๆ ทั่วโลก การเข้าใจความเชื่อมโยงเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบในยุคโลกาภิวัตน์

1.5.2 การเตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่โลกอนาคต

โลกในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความซับซ้อน และไม่แน่นอน ผู้เรียนในปัจจุบันจะต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลาย ทั้งวิกฤตสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ ความขัดแย้งและการย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงานจากเทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์ และภัยคุกคามทางไซเบอร์

UNESCO (2015) เน้นว่า GCED มีบทบาทสำคัญในการเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ ค่านิยม และทัศนคติที่จำเป็นสำหรับการเผชิญกับความท้าทายเหล่านี้ โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่นข้ามวัฒนธรรม และความสามารถในการปรับตัว

Banks (2008) ชี้ให้เห็นว่าในยุคที่ผู้คนเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนอย่างต่อเนื่อง การศึกษาต้องช่วยให้นักเรียนสามารถทำงานข้ามพรมแดน (function across borders) เป็นพลเมืองโลก และพัฒนาค่านิยมและความมุ่งมั่นแบบพลเมืองโลก (cosmopolitan values and commitments) การศึกษาดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ โลกศึกษายังเน้นการพัฒนาจิตสำนึกทางจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญสำหรับการสร้างสังคมที่ยุติธรรม สันติ และยั่งยืนในอนาคต การศึกษาที่มุ่งเน้นเพียงความรู้และทักษะทางวิชาการอาจไม่เพียงพอในการเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในระดับโลก

อนึ่ง โลกาภิวัตน์นำมาซึ่งทั้งโอกาสและความท้าทาย ในด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์เปิดโอกาสให้ผู้คนเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และโอกาสทางเศรษฐกิจมากขึ้น ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและสร้างความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันในระดับโลก อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่งโลกาภิวัตน์ก็สร้างความท้าทายใหม่ ๆ เช่น ความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มขึ้นทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ การครอบงำทางวัฒนธรรม การสูญเสียเอกลักษณ์ท้องถิ่น และการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

โลกศึกษามีบทบาทสำคัญ ในการช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ครอบคลุมและมี วิจารณ์ญาณต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์ ไม่ใช่เพียงการยอมรับโลกาภิวัตน์อย่างไม่มีข้อโต้แย้ง แต่เป็น การพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ และมีส่วนร่วมในการ กำหนดทิศทางของโลกาภิวัตน์ให้เป็นไปในทางที่เป็นธรรมและยั่งยืนมากขึ้น

โดยสรุป ความสำคัญของโลกศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ปรากฏชัดผ่านสองประเด็นหลัก คือ การ ทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับโลก และการเตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่โลกอนาคต ทั้งสองมิติสะท้อนให้เห็นว่าโลกศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ แต่เป็น กระบวนการพัฒนาผู้เรียนให้มองเห็นความสัมพันธ์ของระบบโลก วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งใกล้ ตัวและไกลตัว และตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะพลเมืองโลก นอกจากนี้ โลกศึกษายังช่วย เสริมสร้างทักษะ ค่านิยม และวิจารณ์ญาณที่จำเป็นต่อการเผชิญความท้าทายของศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสังคมสู่ความ ยั่งยืน ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และระดับโลก ทำให้โลกศึกษากลายเป็นแนวคิดสำคัญที่ครูและผู้ กำหนดนโยบายทางการศึกษาต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน

บทสรุป

โลกศึกษาเป็นสาขาวิชาสหวิทยาการที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกที่เชื่อมโยงกันในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ แนวคิดนี้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองโลกที่มีความรู้ ทักษะ ค่านิยม และพฤติกรรมที่เหมาะสม นักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามจากมุมมองที่แตกต่างกัน อาทิ Robert G. Hanvey ที่เน้นการพัฒนามุมมองระดับโลกหำมิติ Graham Pike และ David Selby ที่เสนอกรอบสี่มิติครอบคลุมความเชื่อมโยงท้องถิ่นกับโลก และ Kenneth Tye ที่มุ่งเน้นความพึ่งพาอาศัยกันของระบบโลก ขณะเดียวกัน UNESCO พัฒนารอบการศึกษาเพื่อพลเมืองโลกสามมิติ ส่วน OECD เสนอกรอบความสามารถระดับโลกที่เน้นการวิเคราะห์ประเด็นข้ามวัฒนธรรม

นอกเหนือจากความหมายแล้ว โลกศึกษายังมีแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่ การศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศที่เกิดหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษาข้ามวัฒนธรรม และพหุวัฒนธรรมที่ James A. Banks พัฒนาเป็นกรอบหำมิติ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่พัฒนาสู่การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงการศึกษาเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชนที่ UNESCO ผลักดันอย่างต่อเนื่อง

ในมิติของประวัติศาสตร์ โลกศึกษาสืบย้อนไปถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ค.ศ. 1945 เมื่อประชาคมโลกตระหนักถึงบทบาทของการศึกษาในการป้องกันความขัดแย้ง การก่อตั้งสหประชาชาติ และ UNESCO วางรากฐานสำคัญ และในปี ค.ศ. 1974 UNESCO จัดทำคำแนะนำเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสิทธิมนุษยชน เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มีพัฒนาการสำคัญผ่านรายงาน Delors ปี ค.ศ. 1996 ที่เสนอเสาหลักสี่แห่งการศึกษา ความคิดริเริ่มการศึกษาเป็นอันดับแรกระดับโลกปี ค.ศ. 2012 กรอบ GCED ของ UNESCO ปี ค.ศ. 2015 และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในบริบทของประเทศไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีวิสัยทัศน์พัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ต่อมา โครงการโรงเรียนมาตรฐานสากล พ.ศ. 2553-2555 กำหนดวิชาโลกศึกษาครอบคลุมแปดมิติหลัก คือ ความเป็นพลเมืองโลก สิทธิมนุษยชน การจัดการความขัดแย้ง ความยุติธรรมทางสังคม การพัฒนาอย่างยั่งยืน ความเชื่อมโยงระดับโลก ค่านิยมและการรับรู้ และความหลากหลาย ทั้งนี้ ไทยเข้าร่วมการประเมิน OECD PISA Global Competence ปีค.ศ.2018 เพื่อวัดสมรรถนะโลกตามมาตรฐานสากล

โลกศึกษามีความสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์ผ่านสองมิติหลัก ประการแรก ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับโลกตามแนวคิด Think globally, act locally โดยตระหนักว่าการกระทำในท้องถิ่นส่งผลกระทบต่อระบบโลกและในทางกลับกัน ประการที่สอง เตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่โลกอนาคตด้วยทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ความสามารถทำงานข้ามวัฒนธรรม และการปรับตัว โลกศึกษาช่วยให้ผู้เรียนวิเคราะห์ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างมีวิจารณญาณ พัฒนาจิตสำนึกทางจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เพื่อสร้างสังคมที่ยุติธรรมและยั่งยืนในทุกระดับตั้งแต่ชุมชนจนถึงระดับโลก